

10. Мазін В.М. Формування культури професійної самореалізації майбутніх учителів фізичного виховання : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / В.М. Мазін. – Запоріжжя, 2008. – 222 с.

11. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – № 8.

12. Нужина А.И. Развитие профессиональной компетентности тренера-преподавателя в муниципальном образовательном учреждении : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.08 / А.И. Нужина ; Магнитог. гос. ун-т – Магнитогорск, 2005. – 23 с.

13. Професійна освіта: Словник : навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.

14. Фазлеев Н.Ш. Компетентно ориентированный подход к профессиональной подготовке педагога по физической культуре и спорту / Н.Ш. Фазлеев // Теория и практика физ. культуры. – 2005. – № 12. – С. 9–12.

15. Хазова С.А. Профессиональная компетентность специалистов по физической культуре и спорту как показатель их конкурентоспособности / С.А. Хазова // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2008. – № 1. – С. 50–53.

ПРИХОДЧЕНКО К.І., ОХРИМЕНКО В.В.

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ОНТОГЕНЕЗУ СПІЛКУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА У ТВОРЧОМУ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Слово є одним із найпотужніших засобів впливу на людську душу, на емотивну сферу почуттів зокрема. “Справжнє виховання полягає в тому, щоб змушувати до постійної синхронної праці думку й серце” [1, с. 6].

Актуалізує зазначене проблемне поле дослідження беззаперечний факт визнання особистості людини, що зростає, головною цінністю суспільства. Питання онтогенезу спілкування вивчали такі вчені: А. Запорожець, С. Ладивір, М. Лісіна, А. Мелик-Пашаєв, З. Новлянська, В. Селивьорстов, П. Симонов, Л. Снегирьова, О. Яницька [1–7].

Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, Б. Спок та їх послідовники є прибічниками альтруїстичного, довірливого стилю спілкування на основі співпраці дорослого з молодістю людиною. Цей підхід відповідає духу демократичного суспільства, дає змогу бачити в тому, кого навчають, не тільки об’єкт, а й істинний суб’єкт виховних дій. Виходячи з вищесказаного, можна виділити такі сприятливі чинники спілкування: а) соціальна потреба в діалозі; б) апеляція до внутрішніх сил; в) ділове співробітництво; г) добровільна взаємодія; д) доброзичливість; є) активізація почуттів.

Р.Г. Ковальов виділяє своєрідний зміст спілкування – відносини, що диктують засоби, манеру спілкування [8]. А. Усова вказує на цінність гри як першого досвіду спілкування особистостей одна з одною [9]. Ми вбачаємо найсприятливіший шлях розвитку спілкування через застосування інтерактивних технологій. Вони сприяють розвитку комунікативних умінь та навичок, допомагають налагоджувати емоційний контакт між тими, кого навчають, вчать працювати в команді та прислухатися до думки свого товариша, знімають нервові напруження, націлюють змінювати форми діяльності та перемикають увагу на вузлові питання теми [10; 11].

Мета статті – окреслити проблемне поле онтогенезу спілкування як соціального явища у творчому освітньо-виховному середовищі.

Розглянемо можливі шляхи розвитку спілкування. Останнім часом набули поширення “інтерактивні мультмедіа-системи”, які є програмно-методичними комплексами, що зберігають і відтворюють: тексти, звук, статичні зображення, анімаційні зображення, відеофрагменти, відповідні засоби відтворення; дають можливість користувачеві (вчителю, тому, хто навчає) вести фактичний діалог (псеводіалог, діалог, який імітують програмні засоби) з програмою за допомогою комп’ютера і мультимедійних апаратних засобів – мультимедійного проектора та сенсорної (інтерактивної) дошки.

Цікавою формою спілкування є словниковий двобій – слова-терміни з різних предметів подають російською мовою, треба перекласти українською або навпаки. Складання усного твору-припущення – учням дають фразеологізми, походження яких вони повинні пояснити або якусь частину інформації, пов’язаної з історичною, екологічною та іншими проблемами, той, хто навчається має висловити свої передбачення щодо подальшого ходу подій. Далі зіставляють те, що вони висловили, і реальні події. У навчальному процесі широко застосовують рольові ігри: “Громадські слухання”, “Спрощене судове рішення”, “Імітаційні ігри”, “Займи позицію” (школярам пропонується вибрати одну із позицій, яка їм найближча, й аргументувати її).

Наприклад: Щастя – це означає бути коханим і кохати.

Щастя – це матеріальний добробут.

Щастя – це вірність.

Щастя – це...

І на підставі суджень написати твір “Чому людина прагне щастя?”.

Зупинимось на технології “Дерево рішень”. Цей варіант технології допомагає тим, кого навчають, проаналізувати та краще зрозуміти механізми прийняття складних рішень.

Внутрішню потребу висловитися викликає метод “Хокей”. Така форма проведення уроку надає можливість змагатися за принципом командної естафети. Вона може бути елементом уроку узагальнення, частиною тематичного оцінювання, засобом зв’язку позакласної роботи з предметом. Метод “Джигсо” – дає змогу тим, кого навчають, протягом короткого проміжку часу опрацювати великий обсяг навчального матеріалу за рахунок поділу на групи – 3–5, які називають “домашніми”. Кожен учень групи отримує порцію інформації для засвоєння. Завдання “домашніх груп” – опрацювати надану інформацію та опанувати нею на рівні, достатньому для обміну цією інформацією з іншими з подальшою оцінкою експертною групою. “Карусель” – це варіант кооперативного навчання, який передбачає одночасне залучення в роботу всіх учасників навчального процесу. При цьому відбувається активне спілкування та обговорення проблеми між усіма, кого навчають. Метод “Картинна галерея” полягає в такому: для роботи пропонують одночасно декілька картин, які містять ознаки основного поняття або явища. Завдання – назвати спільні мотиви, ознаки поняття, що зображені на картинах. “Броунівський рух” – дає змогу кожному виступати в ролі вчителя, передаючи свої знання одноліткам. Використання “Броунівського руху” дає можливість тому, кого навчають, багаторазово по-

вторювати “свою” частину навчального матеріалу, ознайомитись з іншими, систематизувати і створити загальну картину теми. Вебінг – “павутиння слів”, це метод побудови логічних структурних зв’язків між явищами й подіями. Він ґрунтується на асоціаціях і логічних елементах розумової діяльності тих, хто навчається. Вебінг починають з ключового слова, навколо якого “нарощують” інші терміни, що пов’язані з ним асоціативно або логічно. Рейтингово-вибірковий диктант – пропонують навчаючим для оцінювання достовірності 10–12 суджень, які зачитує учитель. Метод “Снігова куля” (два-чотири-вісім) – використовують, коли учасники обговорюють якісь питання в парах, потім у квартетах, пізніше – в октетах тощо. Мета – навчити вести переговори й робити вибір. Ток-шоу – метою такого уроку є вироблення навичок публічного виступу та дискутування. Різновидом уміння вести дискусії є форма роботи “Тримай позицію”. Вона створює можливість кожному учневі висловити власну думку, продемонструвати різні позиції, обґрунтувати своє бачення, назвати найбільш переконливі аргументи на користь обраного, вибору ситуацій з-поміж запропонованих учителем варіантів вирішення проблеми.

Фронтальна форма організації діяльності проходить через такі прийоми, як: “Фантастична доставка”, “Театралізація”, “Відкрита проблема”, “Мікрофон”, “Мозковий штурм”, або “Рейн-стормінг” під девізом: “Тисячі шляхів ведуть до помилкових ідей, до істини – лише один” (Ж-Ж. Руссо). Це ефективні методи колективного обговорення, пошуку рішень, що спонукають учасників виявити свою уяву та творчість, вільно виражати думки всіх і допомагати знаходити кілька рішень з конкретної теми.

Вважаємо за необхідне вказати ще на одну методику – “Мозаїка”. Цю технологію використовують для створення на уроці ситуації, яка дає змогу учням працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу.

Для виконання такої справи тих, кого навчають, поділяють на експертні групи, які отримують завдання для експертизи. Працюючи з додатковою літературою чи іншими джерелами інформації, члени групи складають блок-схеми експертної оцінки. Після завершення роботи утворюють консультаційні групи, до яких входять по кілька учнів з кожної експертної групи. Діти обмінюються результатами експертиз, аналізують матеріал у цілому, занотують необхідну інформацію, а після завершення роботи повертаються до своїх експертних груп, де остаточно узагальнюють весь матеріал.

Творче освітньо-виховне середовище сприяє проведенню занять із застосуванням інтерактивних технологій – поділ тих, кого навчають, на групи: “гравець словами”, “допитливий аналітик”, “візуальний спостерігач”, “любитель музики”, “співрозмовник”, “сам собі пан”. Така форма роботи сприяє розвитку артистичних здібностей творчих нахилів за індивідуальною траєкторією спілкування з оточуючими. Мовлення вчить мистецтва перевтілення, використання набутих навичок як способу діяльності, вживання літературного образу в ситуації, коли дитина починає говорити словами того чи іншого героя твору під гаслом “Від уміння вчитися до вміння жити”. До інноваційних форм роботи належить застосований нами метод “ажурної пилки” – витонченості в складанні тексту на задану тему, підбору найточнішого слова для

більш яскравого вираження думки – творчості як радості успіху. Цей метод має ще назву “мереживна пилка”, розроблений Е. Аронсоном в 1978 р. У створеній навчальній ситуації учні виступають у ролі педагога, передаючи один одному засвоєну інформацію. Навчальна діяльність здійснюється у групах з із шести чоловік для роботи з певними частинами навчального матеріалу, який об’єднаний у блоки за змістом і логікою. Кожен член групи опрацьовує свою частину матеріалу, потім представники різних груп, що вивчали одне й те саме питання, зустрічаються й обмінюються інформацією. Такий обмін називають “зустріч експертів”. Після цього “експерти” навчають власні групи того, що дізналися. У свою чергу, інші члени групи аналогічно опрацьовують власну частину матеріалу, як зубці однієї пилки. Засвоїти матеріал та отримати цілісне уявлення про явище, яке вивчають, можна лише уважно слухаючи колег і роблячи відповідні записи, тому учні будуть зацікавлені в сумлінному виконанні власної та спільної частин роботи. Цікаво те, що звітує за темою як кожний окремо, так і група в цілому. На завершальному етапі викладач пропонує будь-якому члену групи питання за темою. Всі ці аспекти дають змогу залучати до роботи та активізувати навіть пасивних учнів із низькою мотивацією чи недостатнім рівнем володіння іноземною мовою.

У навчальному процесі наявні уроки мислення із завданнями: “Скажи своє слово”, “Склади кадри кіносценарію, підтвердивши словами екранізованого твору”, “Закінчи цитату, пропонуючи свій варіант розгортання подій, за наведеним початком письменника”. Наведемо, як приклад, використання прийому “Скажи своє слово” під час вивчення теми “Відокремлені члени речення”. Учні або студенти в групах відшуковують із записаного на дошці матеріалу те, що їм потрібно:

I група – дієприкметникові звороти,

II група – відокремлені означення,

III група – дієприслівникові звороти.

У міру того, як учні знаходять потрібний матеріал на дошці, записують до зошитів, учитель прибирає зайву інформацію – дошка стає чистою. Робота в групах завершена. Застосовуючи методику “вільного мікрофона”, хтось один від групи озвучує відповідь на поставлене запитання. Учні повертаються на свої місця. Клас рухається, так проходить фізкультхвилинка.

Зупинимось на характеристиці ще ряду цікавих методик, які доцільно використовувати для розвитку здатності до спілкування. Це такі підходи до організації навчальної діяльності, як “Мікрофон”. Ця технологія є різновидом загальногрупового обговорення певної проблеми, яка дає можливість кожному сказати щось швидко, відповідаючи по черзі. Перед класом ставлять запитання. Учням пропонують олівець, що імітує мікрофон, який вони будуть передавати один одному, по черзі беручи слово. Говорити може тільки той, хто тримає олівець. Якщо учень не має, що сказати, він передає слово однокласнику. Важливо не обговорювати і не критикувати чужі відповіді. Після закінчення вчитель або учень, який добре володіє цією темою, підбиває підсумок.

“Вирішення ситуаційних завдань”. Ситуації слугують конкретними прикладами для ідей та узагальнень, забезпечують основу для високого рівня абстрагування й мислення, зацікавлюють та захоплюють, допомагають пов’язати навчання з досвідом реального життя, дають шанс реально застосовувати знан-

ня. Ця вправа навчає ставити запитання, відрізняти факти від думок, виділяти важливі та другорядні обставини, аналізувати та приймати рішення.

“Навчаючи – учусь”. Такий вид навчальної діяльності надає можливість взяти активну участь у навчанні та передачі своїх знань іншим людям, в цьому випадку одноліткам під час уроку. Робота буде організована так:

- після того, як вчитель назвав тему та мету уроку, роздав картки із завданням, потрібно ознайомитися з інформацією на картці;

- якщо щось незрозуміло, слід запитати про це та перевірити у вчителя, чи правильно розумієте інформацію;

- необхідно ознайомити зі своєю інформацією інших однокласників; підготуватися до передання цієї інформації іншим у доступній формі;

- учень має право говорити тільки з однією особою. Його завдання полягає в тому, щоб поділитися своєю інформацією з іншими учнями та самому дізнатися про певну інформацію від них;

- уважно слухайте інформацію інших, намагайтеся отримати й запам’ятати якомога більше інформації, у разі потреби зробити короткі нотатки.

Коли всі поділилися та отримали інформацію, слід розказати в класі, про що ви дізналися від інших. При цьому необхідно:

- чітко дотримуватися своєї ролі;

- намагатися слухати партнерів та вчителя;

- не коментувати діяльність інших, перебуваючи в ролі;

- намагатися поставитися до своєї ролі як до реальної життєвої ситуації, в яку ви потрапили;

- вийти з ролі після закінчення сценки;

- брати участь в її аналізі.

Метою такої форми роботи, як “Ток-шоу”, є вироблення навичок публічного виступу та дискутування. Вчитель на цьому уроці є ведучим на “Ток-шоу”. Роботу організується таким чином:

Вчитель оголошує тему дискусії.

Потім пропонує висловитися щодо запропонованої теми “запрошеним гостям”.

Слово надають глядачам, які можуть виступити зі своєю думкою або поставити запитання “запрошеним” (не більше ніж 1 хв).

“Запрошені” мають відповідати якомога коротше й конкретніше.

Ведучий також має право ставити своє запитання або перервати того, хто виступає, через ліміт часу.

Ця форма роботи допоможе навчитися брати участь у загальних дискусіях, висловлювати та захищати власну позицію, а в майбутньому впливати на зміни в українському суспільстві та державі.

З метою соціалізації особистості доцільне широке впровадження дискусії як ефективного методу пізнання. В словнику С. Ожегова терміни “дискусія” і “дебати” подано як синоніми, вони означають обговорення суперечності, спір, який ведуть та вирішують засобами вербального спілкування.

За формою проведення дискусії ділять на: дискусії-диспути, конференції, дискусії в пресі, на радіо, телебаченні, прогресивну дискусію, дискусію-змагання, методику “питання-відповідь”, процедуру “обговорення напівголосно”, методику лабіринту, методику “естафети”, вільну дискусію тощо.

Охарактеризуємо кожну з них.

Технологія “Дебати” розроблена Міжнародним інститутом “Відкрите суспільство”. В перекладі з французької “дебати” означають обговорення, обмін думками на якихось зборах, засіданні. Існує декілька моделей “Дебатів”: вільні дебати у великих аудиторіях; панельні дебати – дискусія в стилі телеведучого ток-шоу: декілька чоловік обговорюють проблему в присутності аудиторії, симпозіум – ця форма обговорення дає змогу спеціалістам-професіоналам поділитися своїми знаннями та досвідом з аудиторією, не перетворюючи свій виступ у довгу лекцію, що полегшує діалог між слухачами та лектором; “експрес-дебати” – це елемент зворотного зв’язку, форма активізації пізнавальної діяльності; “модифіковані дебати” – використовують тільки окремі елементи технології дебатів; “Круглий стіл” – обмін думками між усіма учасниками, що сидять по колу, обличчям один до одного; “Акваріум” відрізняється від інших форм дебатів тим, що зміст його тісно визначений суперечністю, неузгодженістю, а іноді і конфліктами в колективі учнів та педагогів з деяких питань; підраховувальна дискусія – в ній учні, працюючи в малих групах, одержують бали за участь у дискусії.

Слід зупинитися на дискусії-диспуті. Хід диспуту частково визначає ведучий, але в основному він непередбачуваний, має емоційний характер. Конференція теж належить до різновидів дискусії, де обговоренню передують короткий виступ про стан проблеми або результати деякої роботи. Для конференції характерні: розгорнута аргументація висунутих тез, спокійне їх обговорення. Є форми обговорення якогось питання без особистісного контакту її учасників. Це дискусія в періодичній пресі, на радіо, телебаченні. Її перевага полягає в тому, що надає можливість кожному її учаснику досить детально виступити та уважно, не поспішаючи, познайомитися з думками інших учасників. Можливий і такий варіант вирішення проблеми, як груповий. До таких форм роботи належить прогресивна дискусія. Вона допомагає виробляти вміння швидко та ефективно приймати групові рішення. Характеристика ефективного методу пізнання учнями виучуваного матеріалу буде неповною без акценту на дискусії-змаганні, що ґрунтується на глибині рішень, доказовості, логічності, чіткості, адекватності поставленої мети. Їй може передувати методика “запитання-відповідь” – різновид простої форми співбесіди, процедура “Обговорення напівголоса” – закритої дискусії в мікрогрупах, методика клініки передбачає розробку кожним з учасників свого варіанта вирішення, попередньо повідомивши відкрито своє бачення проблеми, яке умовно називають “діагнозом” (за Г. Селевком), методика “лабіринту” – послідовного “покрокового” (термін Г. Селевка) обговорення якогось питання, в якому кожен наступний крок робить інший учасник дискусії, методика естафети – кожен доповідач, закінчуючи промову, може передати слово тому, кому вважає за потрібне, вільна дискусія – це групова форма роботи, в основі якої лежить “ефект Б.В. Зейгардник” – високий рівень запам’ятовування незавершених дій, тому учасники їх “домислюють” наодинці, після завершення роботи в групах, ті запитання, які не доведені до логічного кінця, не залишаються нерозв’язаними.

Як зазначає дослідник Г. Селевко, кожна дискусія повинна проходити чотири стадії розвитку: “орієнтації, оцінки, консолідації та рефлексивного аналізу” [12, с. 108].

Щоб бачити недоліки, помилки проведеної дискусії Г. Селевко пропонує скласти Картку обліку дій учасників дискусії. Учений пропонує такий її варіант:

Бали	Дії учасників						
		А	Б	В	Г	Д	Н
(+2)	Визначення становища в дискусії						
(+1)	Використання аргументів на користь виступу						
(+1)	Включення в дискусію другої особи						
(+1)	Просування дискусії вперед						
(+2)	Формування аналогії						
(+2)	Виявлення суперечностей						
(+2)	Виявлення зауважень						
(-2)	Відсутність зацікавленості дискусією						
(-2)	Втручання в розмову під час виступу когось						
(-1)	Несуттєві зауваження						
(-3)	Монополізація дискусії						
(-3)	Випад проти іншої особи						
Всього							

Однак не всі вмюють вести дискусію, тому, як зауважує дослідник М. Дойч, виникає конфлікт як форма відповіді на конкурентну ситуацію, як викривлене соціальне сприйняття дійсності, як деструктивна поведінка в суспільстві. Тому С. Черчель вводить поняття когнітивного підходу до розуміння конфліктів у суспільстві, а Т. Лірі розроблено методику діагностики міжособистісних відносин, запропоновано: складання алгоритму – програми для посилення згуртованості академічної групи, який би працював на зниження рівня її конфліктності та свідомості кожного з її учасників; розробка програми зниження прояву націоналістичних тенденцій (якщо в цьому є потреба) у малій групі з метою подолання національних та етнічних суперечностей учнів; проведення соціально-тренінгових ігор учнями на вдосконалення візуальних психодіагностичних навичок, якими слід користуватися при побудові безконфліктних комунікацій. Однією з таких форм є дискурс (від фр. *discourse* – мовлення) – зв’язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст, взятий з аспекту подій [13, с. 34].

“Навчальний дискурс – це результат комунікації, що виникає в процесі вивчення навчальної теми (тем), що виражається в продуктах комунікації: текстах, висловлюваннях, оцінках, питаннях, дискусіях тощо. За великим рахунком це результат моніторингу, фіксації процесів, що відбуваються в навчальному середовищі” [14, с. 335]. Це сукупність, за словами М. Фуко, всього висловлюваного та вимовленого в педагогіці.

В.І. Карасик розглядає три підходи до розгляду дискурсу:

- з позиції мовної особистості дискурс прирівнюється до комунікативної компетенції, тобто являє собою знання, уміння й навички, необхідні для підтримки спілкування;
- з позиції текстотворення дискурс прирівнюється до мовленнєвої компетенції, тобто розглядає правильність побудови висловлювання;
- з позиції ситуації спілкування дискурс являє собою різні комунікативні випадки, особистісно та статусно орієнтовані; визначається прийнятими в

суспільстві сферами спілкування та укладеними інститутами (інституціональний дискурс) [15, с. 15].

Під педагогічним дискурсом В.В. Єжова розуміє “об’єктивно існуючу динамічну систему, що функціонує в освітньому середовищі ВНЗ та включає учасників дискурсу, педагогічні цілі, цінності та змістову складову освіти, що відображає стилістичну специфіку педагогічної взаємодії суб’єктів та забезпечує формування ключових компетенцій учасників освітнього процесу (соціокультурної, комунікативної, когнітивної, міжкультурної, інформаційної)” [16, с. 54].

Висновки. Таким чином, серед визначених переваг запропонованих технологій навчання спілкуванню слід виділити такі:

- встановлення дружньої атмосфери і взаємозв’язків між усіма учасниками;
- учні мають можливість бути більш незалежним і впевненими в собі;
- викладач заохочує учнів до співпраці, підбадьорює їх, вони не бояться робити помилки;
- учні отримують можливість подолати страх перед мовним бар’єром;
- викладач не домінує;
- кожен учень, залучений до роботи, має певне завдання;
- слабкі учасники можуть отримати допомогу від більш сильних;
- учні можуть використовувати свої знання й досвід, набутий раніше.

Справжній педагог не вважає, що в спілкуванні з учнем знання, моральний досвід передаються лише йому. Це процес двобічний, що ґрунтується на співтворчості вчителя й учня. Учити дітей говорити, спілкуватися, дати поштовх фантазії, розвивати асоціативне мислення, переносити знання та вміння в нові ситуації, критично мислити – основні завдання, які ставить перед собою учитель, спілкуючись з учнем. Також неодмінним професійним вмінням вчителя є, на думку К. Ушинського та В. Сухомлинського, володіння мистецтвом оповідача. “Практика підказала, що треба навчати так, щоб учні поступово вчилися конструювати запитання, чітко формувати і ставити їх на такій інтелектуальній висоті, коли вони самі і вчитель перебувають в однаковому становищі: чогось не знають. Звідси – неминучість спільного пошуку” [10, с. 64]. Це поштовх до пошуків інших творів-опор учнями, на зразок учительських знахідок, вони “вчаться висувати гіпотезу та знаходити аргументи для її доказу, дедалі більше захоплюючись напруженою розумовою працею, яка якраз і є одним із шляхів виховання творчої працьовитості як якості особистості” [10, с. 64]. Отже, таким способом буде здійснюватися виконання основної педагогічної ідеї “Від творчості учителя – до творчості учня”. “Основні умови розвитку і засвоєння моральних цінностей дитиною – це, з одного боку, результат її розумової діяльності, а з іншого – процес засвоєння та використання моральних знань у практичній діяльності, у відносинах з оточенням. Перетин цих двох умов спрямовує розвиток морального світогляду” [11, с. 26].

За висловом С. Ладивір, “у кожного в серці звучить своя струна. Здатність почути її звучання і на її лад настроїти своє слово – ось висота майстерності вихователя” [1, с. 6].

Література

1. Ладивір С. Перші уроки добра / С. Ладивір // Дошкільне виховання. – 2008. – № 12. – С. 5–7.
2. Мелик-Пашаев А.А. Ступеньки к творчеству / А.А. Мелик-Пашев, З.Н. Новлянская. – М., 1995. – 137 с.
3. Развитие общения у дошкольников / под ред. А.В. Запорожца, М.И. Лисиной. – М., 1974. – 198 с.
4. Симонов П.В. Теории эмоций / П.В. Симонов // Психология эмоций. – М. : МГУ, 1984. – С. 23–27.
5. Селиверстов В.И. Речевые игры с детьми / В.И. Селиверстов. – М., 1994. – 153 с.
6. Снегирева Л.А. Игры и упражнения для развития навыков общения у дошкольников / Л.А. Снегирева. – Минск, 1995. – 134 с.
7. Яницкая Е.Ю. Воспитание культуры общения у детей в детском саду и семье : дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук / Е.Ю. Яницкая. – К., 1984. – 214 с.
8. Ковалев Г.А. Активное социальное обучение как метод коррекции психологических характеристик субъекта общения : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. психол. наук / Г.А. Ковалев. – М., 1980. – 21 с.
9. Усова Т. Роль игры в воспитании детей / под ред. А.В. Запорожца. – М., 1976. – 245 с.
10. Приходченко К.І. Організація навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах гуманітарного профілю : навчальний посібник / К.І. Приходченко. – Донецьк : Каштан, 2008. – 100 с.
11. Приходченко К.І. Технології створення творчого освітньо-виховного середовища в загальноосвітніх закладах гуманітарного профілю / К.І. Приходченко. – Донецьк : Каштан, 2008. – 114 с.
12. Селевко Г.В. Дискуссия как эффективный метод познания / Г.В. Селевко // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 106–114.
13. Сергеев С. Тема и дискурс в педагогическом процессе / С. Сергеев // Школьные технологии. – 2008. – № 4. – С. 33–37.
14. Сергеев С.Ф. Обучающие среды в зеркале конструктивизма / С.Ф. Сергеев // Вестник Санкт-Петербургского ун-та. – Сер. 6. – 2007. – Вып. 3. – С. 330–336.
15. Карасик В.И. Характеристики педагогического дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность : аспекты лингвистики и лингводидактики : сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 1999. – С. 2–18.
16. Ежова Т.В. К проблеме изучения педагогического дискурса / Т.В. Ежова // Вестник Санкт-Петербургского ун-та. – 2004. – № 2: Гуманитарные науки. – С. 52–56.

СУЩЕНКО А.В.

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ГУМАНІСТИЧНО СПРЯМОВАНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Ідея гуманізації педагогічного процесу є однією з найскладніших і найсуперечливіших. Чи не кожний учитель на словах та паперах бореться за бережливе ставлення до дитини в шкільному педагогічному процесі, але насправді, навіть (особливо) молоді вчителі намагаються йти на початку своєї педагогічної кар'єри шляхом неприхованого насилля над особистістю дитини. Це можна пояснити зосередженням уваги молодого педагога на собі, своєму авторитеті, своєму становищі в класі. Авторитарні методи організації педагогічного процесу добре прижилися в кожній структурі, пов'язаній з вихо-